

A hazai CD-ROM-kiadás első tíz évének jellemzői a Neumann-ház diszkográfiájának tükrében

Az előzetes jóslatokkal ellentétben az elektronikus médiumok megjelenése nemhogy végét jelentette a Gutenberg-galaxisnak, de több szempontból új távlatokat is nyitott benne. Sokszorosan igaz ez a CD-ROM-ok megjelenésére, amelyek mind ez ideig elképzelhetetlen lehetőségeket teremtettek a nyomtatott kultúra értékeinek sokrétű megismerésében. Ez a dolgozat az iménti állítást kívánja igazolni a magyar CD-ROM-kiadás 1990–1999 közötti tíz év adatainak feldolgozásával.

A Kulturális Minisztérium által 1997 novemberében alapított Neumann-ház (Neumann János Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság) fő feladata: aktív részvétel a magyar kulturális örökség digitalizálásában, archiválásában és interneten történő közzétételében. E cél érdekében a Neumann-ház adatbázist épít a magyar internetforrásokról (bennük közel 50 ezer rekordra név, cím, kulcsszó és URL-cím szerint lehet keresni), a Bibliotheca Hungarica Internetiana projekt keretében magyar klasszikus irodalmi műveket digitalizál és tesz hozzáférhetővé (pl. *Ady Endre* összes versét akár szavanként is kereshetően), tanulmányokat készít és készíttet a digitális könyvtárról, továbbá tudománytörténeti dokumentumokat ad közre. Szolgáltatásait – lévén digitális könyvtár – weboldalakon jeleníti meg. Rajtuk www.neumann-haz.hu címen a ház CD-ROM kiadványait, az *Educatio* c. folyóirat 1997–1998. évi számait, az interneten hozzáférhető hazai közgyűjteményi adatbázisokat, a hazai CD-ROM-ok lelőhely-adatbázisát, valamint az 1990 óta Magyarországon megjelent CD-ROM-ok diszkográfiáját és fejlesztői-kiadói címjegyzékét találjuk.

Dolgozatunk ez utóbbi anyagát dolgozza fel mind a kiadó, mind a kiadások, mind a kiadott CD-ROM-ok tartalma szempontjából, részben a statisztikai értékelés, részben a tartalmi elemzés módszerével.

A feldolgozás indoka az, hogy e témával kapcsolatban a hazai szakirodalomban eddig megjelent cikkek száma igen csekély, és *Tószegi Zsuzsanna* – a Neumann-ház igazgatója – 90-es évek közepén megjelent, a hazai CD-ROM-kiadás első éveinek tapasztalatait összefoglaló tanulmányán

[*Tószegi Zs.* 1996] kívül más, hasonlóan részletes forrásmű nem áll rendelkezésre (l. Irodalom).

A feldolgozással a szerzőnek két saját célja is volt: egyrészt – az OMIKK tudománytörténeti műhelyének tagjaként – megismerni az eddig megjelent tudományos tartalmú alkotások jellemzőit, másrészt – könyvtárosként-pedagógusként – annak feltárása, hány és milyen témakörű mű áll mindösszesen a tájékozódni, művelődni, tanulni vagy éppen szakmai sikereket elérni szándékozók rendelkezésére.

A feldolgozás munkahipotézise a diszkográfia képernyőn történő első áttekintése után ui. az volt, hogy már ma is jelentős számú és tartalmában nagyon sokrétű CD-ROM jelent meg és kapható Magyarországon. E feltételezés igazát azonban csak egy, a forrásanyag sokoldalú vizsgálatát, elemzését és értékelését magában foglaló feldolgozás igazolhatta, amelynek eredményét az alábbiak foglalják össze.

Megjegyzések a feldolgozáshoz

A feldolgozás mind a diszkográfia, mind a magyar CD-ROM-fejlesztők és -kiadók címjegyzéke esetében a közreadó jóváhagyásával az internetről 2000 februárjában letöltött adatok alapján történt. Mivel sem cél, sem feladat nem volt az említett forrásokban közölt adatok ellenőrzése vagy helyességének vizsgálata, ezért a kapott eredmény nem feltétlenül tükrözi teljességgel a tényleges állapotot (a diszkográfiában pl. az árváltozás, a kiadói listában a megszűnés, névváltoztatás, telephelyváltás miatt).

Az esetleges eltérések oka az, hogy a hazai CD-ROM-kiadás adatait elsőként és mindeddig legteljesebben egyedül közreadó Neumann-ház hosszú évek óta részben a kiadókkal ápolts szakmai kapcsolat alapján kapja meg/szerzi be a kiadási adatokat, részben egyéb információs források – Könyvtárellátó, OSZK CD-ROM lelőhelyjegyzék stb. – felhasználása révén, ami viszont nem garantálja, hogy minden kiadó valamennyi kiadványának összes információja eljutott hozzá.

Az elmondottak azonban alapján véve nem csökkentik vagy változtatják meg érdemben a diszkográfia jelentőségét vagy a jelen feldolgozás értékét, mivel az e témában minden lehetséges szempontra kiterjedő, szakmailag magas – nemzeti bibliográfia – szintű dokumentumfeltárás eddig hiányzik. Az elektronikus médiumokra vonatkozó kötelezpéldány-szolgáltatási rendelet megjelenése (1998) után ez a feltárás az Országos Széchényi Könyvtárban ugyan megkezdődött, de jelenleg csak nem egészen 300 tételnél tart, és eredménye mindössze az OSZK helyi hálózatán/katalóguscéduláin férhető hozzá.

Kiadók

A *Magyar CD-ROM-kiadók és -fejlesztők c.* jegyzékben nevük betűrendjében összesen 177 kiadó/fejlesztő szerepel. Az egyes kiadókra vonatkozó adatközlés a következőkre terjed ki:

- név,
- cím,
- postafiókcím,
- telefon/telefax szám,
- e-mail cím,
- webcím.

Az adatközlés mértéke az egyes kiadóknál eltérő, s bár többnyire a legfontosabb adatok tekintetében teljes, előfordul a csupán névcím/e-mail cím/webcím tartalmú adatközlés is. (Ugyanakkor a névváltoztatást utalás jelzi.)

Az 1. táblázat 1. listájában a jegyzékben eleve megadott kiadók száma szerepel. Ez azonban a diszkográfiában található adatközléshez képest feltűnően kisebb volt, ami miatt szükségesnek látszott a diszkográfiai tételekben szereplő valamennyi kiadói név összegyűjtése, az 1. listával való összehasonlítása, majd egy olyan új 2. lista felállítása, amely az 1. listából hiányzó kiadók számát közli. E második lista összesen 122 nevet tartalmaz, így a kettő együtt összesen 297 olyan céget, intézményt vagy szervezetet, amely a hazai CD-ROM-kiadás közreműködőjének tekinthető.

A kiadókra vonatkozó – az iménti kiegészítéssel immár teljes körű – feldolgozás alapvetően két szempontot vizsgált.

1. táblázat
Kiadói adatok (297 kiadó = 100%)

Jellemzők	1. lista	2. lista	Összesen	%
<i>Cégforma szerint</i>				
Részvénytársaság	14	5	19	6
Kft.	76	40	116	39
Bt. és gmk	10	10	20	7
Egyéni vállalkozó	1	3	4	1
Vállalat	1	–	1	0,3
Közintézmény	26	15	41	14
Alapítvány, egyesület, társaság	7	9	16	5
<i>Tevékenység szerint</i>				
Könyvtár	6	1	7	2
Oktatási intézmény	6	7	13	4
Nyelviskola	2	1	3	1
<i>Telephely szerint</i>				
Budapest	147	65	212	71
Vidék	23	13	36	12
<i>Kiadás módja szerint</i>				
Egyedül ad ki	104	82	186	62
Egyedül is, közösen is kiad	31	4	35	12
Csak közösen ad ki	24	34	58	20

Az egyik szempont a *fő jellemzők*:

- cégforma,
- tevékenység,
- telephely,
- kiadás módja

szerinti összesítés volt, amelynek eredményét ugyancsak az 1. táblázat összegzi.

A benne szereplő százalékadatok a teljes tétel-számból származnak, mégsem fedik le a 100%-ot, mivel egyes esetekben az egyértelmű azonosításra nem volt lehetőség. A név alapján ui. nem minden esetben lehetett megállapítani pl. a cégformát, a jellemző tevékenységet, a telephelyet; a kiadás módja szerint pedig azért nem éri el a 100%-ot, mert az 1. listában szereplő több kiadó a diszkográfia tanúsága szerint még nem adott ki CD-ROM-ot.

A táblázatban összefoglalt adatokból a következő megállapítások szűrhetők le:

- a CD-ROM-kiadásban részt vevők több mint harmada kft., kevesebb mint hetede költségvetési intézmény, huszada nonprofit szervezet;
- a kiadók közel kétharmada budapesti székhelyű;
- a kiadók több mint fele egyedül, ötöde csak más kiadóval közösen ad ki műveket.

Az értékelés másik szempontját a *kiadók által kiadott művek mennyisége* képezte. Ennek adatait mutatja a 2. táblázat, amely szerint a kiadók több

mint fele egy, több mint ötöde kettő, huszada három művel jelentkezett, s 10 mű feletti számot csupán 14 nem hagyományos és hagyományos kiadó mondhat magáénak.

2. táblázat.

A kiadott CD-ROM-ok mennyiségi megoszlása kiadók szerint (297 kiadó = 100%)

Tétel	Kiadók száma			
	1. I.	2. I.	Össz.	%
0	16	–	16	5,5
1	64	96	160	54
2	42	12	54	18
3	12	5	17	6
4	10	–	10	3
5	5	–	5	1,5
6	3	–	3	1
7	4	7	11	4
8	4	–	4	1
9	2	–	2	0,5
10	1	–	1	0,5
11–15 között	2	–	2	0,5
16–20 között	3	–	3	1
21–25 között	3	–	3	1
26–30 között	3	–	3	1
30–40 között	1	–	1	0,5
40–100 között	1	–	1	0,5
100 felett	1	–	1	0,5
Összesen	177	120	297	100

A kiadott tételek számát illető sorrendbe állítás toplistája a következő:

Top 10 a nem kiadói cégek közül

- Cyberstone Kft. – 103,
- Woodstone Interactive – 36,
- ARCANUM Informatics Kft. – 26,
- CD Multimédia – 26,
- ComSer Kft. – 22,
- Profi Média Kft. – 22,
- HMS HyperMedia Systems Kft. – 21,
- Arcanum Adatbázis Kft. – 17,
- Vision-X Kft. – 15,
- Automex Amerikai-Magyar Kft. – 10;

Top 10 a hagyományos könyv- és lapkiadók közül

- Kossuth Könyvkiadó Rt. – 53,
- Scriptum Kiadó Rt. – 28,
- Panem Könyvkiadó Kft. – 19,
- Akadémiai Kiadó Rt. – 18,
- Népszabadság Rt. – 15,
- Jogi Kiadó – 8,
- HVG Kiadó Rt. – 7,
- Televideó Kiadó – 7,
- Közgazdasági és Jogi Rt. – 6;
- Aula Kiadó – 4;

Top 5 a közintézmények közül

- Központi Statisztikai Hivatal – 8,
- Magyar Nemzeti Múzeum – 5,
- Magyar Szabványügyi Testület – 3,
- Magyar Rádió – 2,
- Magyar Szabadalmi Hivatal – 2,
- Magyar Filmintézet – 2;

Top 5 a könyvtárak közül

- Országos Széchényi Könyvtár – 6,
- Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár – 4,
- Országgyűlési Könyvtár – 2,
- Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár – 1,
- Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – 1,
- Országos Idegennyelvű Könyvtár – 1,
- Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum – 1;

Top 3 a társadalmi szervezetek közül

- Enciklopédia Humana Egyesület – 5,
- Neumann-ház – 4,
- Neumann János Számítógéptudományi Társaság – 4.

A felsorolás alapján a következők állapíthatók meg:

- az összes tétel közel hetedét egy cég adja ki, ezenkívül 10 feletti számmal (a hagyományos könyv- és lapkiadók nélkül) csak további 8 nem hagyományos kiadó büszkélkedhet;
- a hagyományos könyv- és lapkiadók körében 32 kiadó „termésének” mintegy negyedét a Kossuth Könyvkiadó mondhatja magáénak;
- a költségvetési intézmények (könyvtárak nélkül) kiadása nem éri el a 10 tétel/intézmény műszámot;
- a könyvtárak által kiadott tételek száma 5% alatt marad;
- nonprofit szervezetek is képesek jelentős tétel-szám kiadására.

Kiadás

Az e szempontból történő összegzés alapját részben az előzőekben ismertetett kiadók (1. és 2. lista), részben a *diszkográfia* anyaga képezte.

A diszkográfiaiban a művek címük betűrendjében szerepelnek, s az egyes tételek a következő adatokat tartalmazzák:

- cím,
- idegen nyelvi címverziók,
- sorozatcím,
- fejlesztő/kiadó megnevezése,
- kiadás éve/kezdeté,
- periodicitás,
- ISSN/ISBN jelzet,
- egyéb adatok (lemezsám, nyelvi verziók, hozzáférhetőség stb.),
- ár/ingyenesség, árkedvezmény stb.

Ezen adatok az egyes tételeknél eltérő mértékben szerepelnek (pl. van olyan tétel, ahol csak a cím és a kiadó megnevezése olvasható).

A kiadásra vonatkozó feldolgozás az adatközlés szükségessége miatt a megjelenési évek, a periodicitás és az árak vizsgálatára korlátozódott.

A CD-ROM-ok kiadásának évszám szerinti alakulása 1990 és 1998 között a 3. táblázat tanúsága szerint – rendkívül pozitív.

3. táblázat

A kiadás évek szerinti megoszlása

Kiadás éve	Tétel
Évszám nem szerepel	29
1990	2
1992	4
1993	14
1994	29
1995	47
1996	126
1997	146
1998	208
1999	145
Összesen	750

Az 1999. évben kiadott műszám ugyanakkor jóval kisebb az előző évinél, ami azonban – több forrásból származó egybehangzó információ alapján – azzal magyarázható, hogy a kiadásra vonatkozó információk nem jutottak el a diszkográfia készítőjéhez, mivel az 1998-ban megjelent kötelesempéldány-rendelet alapján az OSZK-nak kiadványt szolgáltatató kiadók a beküldéssel „letudták” az adatközlést is, s az addigi gyakorlattól eltérően a Neumann-ház számára már nem szolgáltatott adatokat. Nagyon valószínű tehát, hogy az 1999. évi kiadás nagysága eléri, de még inkább meghaladja az 1998. évit, ezt azonban a tárgyszerűség követelményének eleget teendő a jelen feldolgozás nem vehette figyelembe.

A periodicitásra vonatkozó vizsgálat a 750 tétel között 39 olyan címet talált, amely 1/hó és 1/év közötti gyakorisággal folyamatosan jelenik meg. Ezek kiegészítve az indulási évvel, periodicitással, nettó árral:

ABCD interaktív magazin, 1994–1996, 4/év, 1526 Ft/szám,
 Adó, 1996, 1/év, változó: 1999, 900 Ft/év,
 Automex CD-ROMtár, 1995, kb. 2/év, 600 Ft/szám,
 CD-cégjegyzék, 1995, 12/év, 24 000 Ft/év,
 CD Panoráma, 1996, 4/év, 799 Ft/szám,
 CD Ultra, 1996, 6/év, 998 Ft/szám,
 CD-X Magazin, 1995, 4/év, 990 Ft/szám,
 Cég-Kód-Tár, 1998, 4/év, 18 000 Ft/év,
 Cégtár 2000 marketing, céginformációs és jogi rendszer, 1998, 12/év, 55 200 Ft/év,

Chip Magazin CD melléklete, 1994, 4/év, 386 Ft/szám,
 Cikk adatbázis, 1995, 4/év, 80 000 Ft/év,
 Complex CD céghírek, 1995, 12/év, 3600 Ft/szám,
 CompLex CD-jogtár, 1993, 12/év, 3750 Ft/szám,
 CompLex CD telefon – Magyarország elektronikus telefonkönyve, 1994, 4/év, 6250 Ft/szám,
 Fontoszaursz, 1993, 1/év, 15 000 Ft/év,
 Generico, 1999, 4/év, 24 000 Ft/év,
 HUNPATÉKA. Magyar szabadalmak, 1913–, 1993, 4/év, 30 000 Ft/év,
 Interaktív Video Magazin, 1995, 3/év, 2520 Ft/szám,
 Jogikus – hatályos jogszabályok gyűjteménye, 1993 júniustól, 1996, 39 000 Ft/év,
 Jogtár – számítógépes jogszabálygyűjtemény, 1994, 12/év, 45 000 Ft/év,
 JURIX hatályos jogszabályok gyűjteménye, 1994, 4/év, 6530 Ft/szám,
 Keszoft shareware 1000 DOS és Windows shareware program, 1993, 1/év,
 KOMPASS Magyarország CD-termékek és szolgáltatások, 1996, 4/év, 35 000 Ft/év,
 Korongvilág, 1995, 2/év, 990 Ft/szám,
 Magyar gazdasági jogszabályok gyűjteménye, 1994, 4/év, 56 250 Ft/év,
 Magyar Tőzsdepiaci Archivum, 1999, 4/év, 45 000 Ft/év,
 Magyar törvénytár, 1994, 12/év, 3750 Ft/szám,
 Magyarország nagy és középvállalatai, 1997, 2/év, 84 000 Ft/év,
 Melyik autót válasszam? 1998, 6/év, 2800 Ft/szám,
 Mit tanuljak? Hol tanuljam? 1999, 3/év, 19 500 Ft/év,
 MNB/CD Könyvek-Periodikumok, 1997, 2/év, max. 80 000 Ft/év,
 MNB/CD Könyvek-Periodikumok-Sajtórepertórium, 1998, 2/év, max. 80 000 Ft/év,
 Népszabadság, 1995, 1/év, változó: 1997, 13 440 Ft/év,
 NPA/CD Külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban 1981–, 1993, 1/év, változó: 1998, 24 000 Ft/év,
 Other Side Multimédia PC Magazin, 1996, 6/év, 990 Ft/szám,
 Polgári jog CD-ROM, 1998, 2/év, 29 500 Ft/év,
 PRESSDOK Sajtófigyelő, 1989–, 1993, 2/év, 38 000 Ft/év,
 Társadalombiztosítás, 1996, 1/év, változó: 1999, 8000 Ft/év,
 „Viking” ÉN-ÉNK költségvetés-készítő program, 1998, 2/év, 14 999 Ft/év.

A kiadott CD-ROM-ok ára – a 4. táblázat adataiból látható – az ingyenes terjesztés és 129 000 Ft között szóródik, nevezetesen:

1000 Ft alatt 6,
 1001 és 2000 Ft között 54,
 2001 és 5000 Ft között 188,
 5001 és 10 000 Ft között 253,
 10 001 és 20 000 Ft között 46,
 20 001 és 50 000 Ft között 26,
 50 000 Ft felett 3

cím kapható (áfa nélkül); további 142 tétel ár megjelölés nélkül szerepel.

Fontos lett volna a CD-ROM-ok műfajára vonatkozó összesítés is, ez azonban adatok híján nem volt lehetséges. Ugyanakkor e szempontból

elfogadható egy közelmúltban megjelent tájékoztatás kerekített adatközlése [Soós B. P. 2000], amely szerint a kiadott CD-ROM-ok között a multimédiát 53, a teljes szövegű megjelenítést 16, a szöveg- és állókép-megjelenítést 13, az adattár/címtár tartalmakat 9, a szöveg- és hang-megjelenítést 3, a videotartalmat (MPEG) 2, a bibliográfiákat 2, a térképeket 2 százalékarány képviseli.

4. táblázat
CD-ROM-ok (nettó) ára Ft-ban

Ár	Tétel
Ingyenes megjegyzéssel	6
Ármejelölés nélkül	142
100 alatt	1
101–500	2
501–1000	11
1001–1500	15
1501–2000	39
2001–2500	14
2501–3000	29
3001–3500	19
3501–4000	44
4001–4500	25
4501–5000	77
5001–5500	27
5501–6000	71
6001–6500	23
6501–7000	44
7001–7500	12
7501–8000	28
8001–8500	3
8501–9000	21
9001–10 000	22
10 001–15 000	26
15 001–20 000	20
20 001–25 000	9
25 001–30 000	10
30 001–50 000	7
50 001–	3
Összesen	750

A CD-ROM-ok tartalma

A CD-ROM-ok *tartalmi* szempontból történő feldolgozásának alapját

- részben a cím/sorozatcím,
- részben a belőlük következtethető tárgyköri/tudományterületi besorolás képezte.

A cím/sorozatcím alapján lettek kiválasztva a lexikonok és enciklopédiák, a sorozatok, a Magyarországgal és magyar témákkal foglalkozó, valamint a nyelvoktatást segítő művek; a tárgyköri csoportosításnál pedig az egyes művek által képviselt tudományterület, illetve a különböző tantárgyak

oktatásában való alkalmazhatóság volt meghatározó.

1. A lexikonok és enciklopédiák sorában (vö. az 5. táblázattal) 15 mű szerepel. A cím mellett zárójelben (ha egynél több van belőle) a lemezszám látható. A táblázat adataiból kiderül, hogy a legolcsóbb mű 3490, a legdrágább 20 000 Ft-ba kerül. (Csupán összehasonlításul: nyomtatott formában a Révai nagylexikon teljes sorozatának ára a Libri könyvesboltokban 80 000 Ft.)

5. táblázat
Lexikonok, enciklopédiák

Cím	Ár (Ft)
Athén-Atalanta (2+könyv)	4 900
A II. világháború története	8 000
Az állatok birodalma	6 000
Cambridge enciklopédia	8 990
Filmlexikon	á.n.
Hadtudományi lexikon	6 720
Hipertextes Révai lexikon (2)	13 000
Művészeti lexikon	3 490
Pallas nagylexikona	11 200
PC-enciklopédia	5 500
Poplexikon	7 990
Révai nagylexikon (4)	12 500
Tolnai világtörténelem	8 990
Új akadémiai kislexikon	15 000
Új magyar irodalmi lexikon	20 000

2. Az elemzett 750-es sokaságban 40 sorozatcím fordul elő összesen 128 tétellel. Egynél több tételt a következő sorozatok tartalmaznak: A magyar irodalom csodái digitális albumokon 6, A világ városai 11, Angol és német nyelvoktató sorozat 3, Arany kollekció 7, Arcanum digitéka 7, CD-Magiszter 5, CD-ROM Univerzum 11, CD-ROM képtár 2, Elektronikus atlaszok 2, Encyclopaedia Humana Hungarica 5, Hangos szótárak 2, Hogyan csináljam Windows 3.1 környezetben 3, Hungarolingva klasszikusok 2, HVG Infotár 5, Iroda 3, Jelenlévő múlt 2, Kontinensről kontinensre 2, LangMaster 8, Magyar hipertextes lexikonsorozat 2, Magyar Nemzeti Múzeum CD-könyvtára 4, Magyarország flórája és faunája 6, Magyarország növényei 2, MOBIDIC kétnyelvű szótárak 6, Példatárs szoftversorozat 3, Story World 2, Végtelen világ 2.

3. A Magyarországgal és kifejezetten magyar vonatkozású témakörökkel közel 130 mű foglalkozik a következő 47 címszó alatt: állatkertek 2, autótalasz 1, Budapest 17, cigánykultúra 1, demográfia 2, élelmiszeripar 1, flóra és fauna 12, fürdőkalauz 1, gasztronómia 5, gyógynövények 1, hotelkalauz 2, iparstatisztika 1, irodalom 20, játékfilmek 1, jogszabályok 4, ki kicsoda 3, kiemelkedő és világhírű tudósok 2, könyvtárak 3, koronázási jel-

vények 1, közlekedés, távközlés, vízgazdálkodás 1, nagy- és középvállalatok 2, nemzeti bibliográfia 5, nemzeti parkok 1, nemzeti védjegylajstrom 1, népművészet 1, néptánchagyomány 2, népzene 2, nyomtatott térképek 1, politika 1, rádiózástörténet 1, régi iskolák 1, régi taneszközök 1, régiók 4, statisztika 2, szabadalmak 1, szabványok 3, szókincstár 2, telefonkönyv 2, termékek és szolgáltatások 1, törvénytár 1, tudományos eredmények 1, vállalkozások és szervezetek 1, várak 1, városok 3, vasúti menetrend 1, világörökségek 1, zeneművészet és -történet 2.

4. A nyelvoktatást és -tanulást összesen 245 mű szolgálja a 750-ből. A 11 idegen és a magyar nyelv CD-ROM-jainak szám szerinti és műfaji megoszlását a 6. táblázat mutatja be. Kiténik belőle, hogy az angol nyelvi anyagok az összesnek több mint felét teszik ki, a német nyelv képviseli a művek ötödét, a magyar nyelv a maga 16 tételével csupán a harmadik.

6. táblázat

Nyelvtudományi CD-ROM-ok megoszlása nyelvek szerint (tétel)

Nyelv	Tananyag	Szótár	Egyéb
Angol	70	60	12
Francia	5	6	1
Holland	–	1	–
Horvát	–	1	–
Japán	1	2	–
Kínai	1	–	–
Magyar	10	5	1
Német	23	20	2
Olasz	5	3	1
Orosz	1	4	–
Spanyol	4	3	1
Svéd	–	2	–
Összesen	120	107	18

5. A CD-ROM-ok tárgyköri besorolása az OMIKK-ban a könyvek és folyóiratok osztályozásában alkalmazott OSZKÁR elnevezésű – a műszaki könyvtárak osztott katalogizálási rendszere érdekében létrehozott – statisztikai célú makroosztályozási teauruszának alapján ment végbe. Segítségével a 750 mű több mint háromnegyedét lehetett besorolni az egyes főcsoportokba, mégpedig a következő megoszlásban:

Természettudomány

- matematika 9,
- fizika, atom- és biofizika 6,
- kémia, biokémia 2,
- csillagászat, földtudományok, földrajz, természetan 50,
- biológia, élettan, pszichológia 31,
- orvostudomány, egészségügyi technika 10.

Műszaki tudományok

- anyagtudomány és -vizsgálat 1,
- elektronika, híradástechnika, műszer- és mérés-technika 6,
- közlekedés, szállítás, űrrepülés 19,
- ruházati, fa-, papír- és textilipar–könyvüipar, élelmiszeripar 2,
- iroda- és ügyviteltechnika, nyomdaipar 1,
- számítástechnika 39,
- építészet 11.

Gazdaság- és társadalomtudomány

- kereskedelem, pénzügy, statisztika, demográfia 64,
- közigazgatás, állam- és jogtudomány, kutatás-fejlesztés, szociológia, néprajz 21,
- tájékoztatás, tömegkommunikáció, könyvtárügy 46,
- haditechnika, hadtudomány, honvédelem 3,
- szociálpolitika, közbiztonság, munkaügy 5,
- szolgáltatásügy, háztartás, idegenforgalom, vendéglátás 16.

Szellemtudományok

- filozófia, logika, erkölcs 3,
- történelem, történettudomány 32,
- nyelvtudomány, irodalom és nyelvtan 174,
- sport, játék, szabadidő-eltöltés 19,
- művészetek (ipar-, képző-, nép-, tánc-, zeneművészet) 36,
- oktatás- és művelődésügy 30,
- ismeretterjesztés, tudomány és technika 13,
- vallás 6.

Az iméntiek összesítése alapján a 750 tételből

- a természettudományokat 108 (15%),
- a műszaki tudományokat 79 (11%),
- a gazdaság- és társadalomtudományokat 155 (20%),
- szellemtudományokat 313 (40%) képviseli. A nem tudományos körbe 24 játék- és rajzfilm tartozik; a fennmaradókat címük alapján nem lehetett egyértelműen besorolni.

6. A tételek között összesen 436 olyan mű szerepel, amelynek oktatásban történő alkalmazhatósága egyértelműnek tűnik. Ezek tantárgyi megoszlását a 7. táblázat tartalmazza.

7. táblázat

Oktatási/tantárgyi alkalmazhatóságú tételek (750 CD-ROM = 100%)

Jellemzők	Tétel	%
Biológia	31	4
Ének és zene	8	1
Fizika	6	1
Földrajz	50	7
Idegen nyelvek	190	25
Kémia	2	–
Magyar nyelv és irodalom	32	4
Rajz és művészettörténet	8	1
Számítástechnika, informatika	66	8
Történelem	32	4
Technika-, tudománytörténet	11	1

Tekintettel arra, hogy mindezek cím szerinti felsorolása igencsak meghaladná e dolgozat terjedelmi lehetőségeit, szerepeljen itt és most csupán a 750 műből a tudomány- és technikatörténettel foglalkozó 11 címe: Csodálatos univerzum, A fizika kultúrtörténete, A magyar rádiózás története, Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért, NASA, az űrkutatás története, Nincs királyi út – matematika-történet, Őskori iparvidék a Bakonyban, Találmányok és feltalálók, Tanszermúzeum, Az univerzum története, The Voice of the Martians.

7. Fentieken kívül bizonyára még sok, az előzőeknél talán mélyebb/részletesebb elemzés is kínálkozna, azonban a terjedelmi korlátok miatt álljon itt csupán még két értékelő szempont.

Az egyik a „divatos” témák szerinti gyűjtés, amelynek eredményeként pl. az autótechnikával és -közlekedéssel 14, a Bibliával 5, céginformációval 8, az informatikával 5, az internettel 17, jogi témákkal 14, kutyákkal 3, a multimédiával 7, a pénzüggel 15 alkotás foglalkozik.

A speciális témák előfordulása sem jelentéktelen, így minden bizonnyal értékes információkkal szolgál pl. az AIDS, Drog-enciklopédia, Erdély, A jövő titkai – interaktív horoszkóp, A konduktív pedagógia feladatsorai – Pető András és munkatársai, Nagybányai festőiskola, Az óceán világa: Maldív szigetek, Önkormányzat, Radiológiai képtár, Shakespeare összes művei című CD-ROM-ok tartalma.

Forgalmazás

A diszkográfiának a forgalmazókra vonatkozó adatközlései szerint 62 művet a fejlesztő, 325-öt a kiadó forgalmaz. A kettő együtt az összes tétel alig több mint 50%-át adja. Az alig tucatnyi forgalmazó összesen 67 művet terjeszt. Ezek felét a Libri Könyvkereskedelmi Kft., negyedét a Fókusz Könyv-

8. táblázat
CD-ROM-forgalmazók

Forgalmazó	Tétel	%.
Az 1–2. listán szereplő		
– fejlesztők	62	8
– kiadók	325	43
Terjesztők, ezen belül:	67	9
– Akadémiai Könyvesbolt	3	
– Fókusz Könyvesház	14	
– Libri Kft.	34	
– Magiszter Könyvesbolt	1	
– Ofotért Rt.	1	
– Pedagógus Könyvesbolt	3	
– Szabványbolt	1	

vesház boltjaiban található meg az érdeklődő. A forgalmazási adatokat a 8. táblázat foglalja össze.

Következtetések

A feldolgozás eredményeként megállapítható, hogy a bevezetésben szereplő munkahipotézis igazolást nyert: a hazai CD-ROM-kiadás első tíz évének „termése” valóban gazdag mind számosságát, mind tartalmát illetően. Így egyaránt bőségesen meríthet belőle a tanulni, a tájékozódni és a szakmai téren továbblépni szándékozó felhasználó.

E sokat ígérő információs médium és technika bizonyítottan költségtakarékos volta [Pereczes Zs. 1996], oktatásban [Bánkeszi K. 1999] és közművelődésben [Bereczky L.–Vajda K. 1994] való alkalmazásának előnyei, kiadói progressziója [Pécsi F. 1997] ellenére sem lesz rövid időn belül hozzáférhető minden olyan intézményben, ahol szükség lenne rá. Terjedésének ugyanis alapjában véve nem személyi korlátai [Tószegi Zs. 1996], hanem anyagi akadályai vannak (bár pl. az oktatás és tájékoztatás rendelkezésére álló, már ma is meglévő eszközpark CD-ROM-ok felhasználása céljából történő technikai fejlesztésének költsége nem lenne horribilis összeg). Ezek leküzdése a költségvetési intézmények esetében nem egykönnyen várható.

Addig is azonban, amíg a szükséges anyagi/technikai feltételek megteremtődnek, minden érintett vagy érintett – oktatási, tájékoztatási, könyvtári – szakembernek érdemes/célszerű, majdhogynem kötelessége megismernie az egyetemes és benne a magyar kultúrkincs e rendkívül értékes és várhatóan egyre gazdagodó tárházát.

A dinamikus gazdagodást igazolja, hogy 2000. június 30-ig 115 új mű adatai kerültek be a diszkográfiába, ezzel az ismertetett tételek száma 865-re emelkedett.

E 115 művet 60 kiadó adta közre, ezek közül 25 nem szerepelt még a kiadói jegyzékekben, így a kiadók száma 322-re nőtt. A kiadott művek száma alapján felállított toplistákban csupán sorrendi változások történtek:

- a nem könyv- és lapkiadó cégek körében a vezető Cyberstone Kft. újabb 19 művet jelentetett meg, a CD Multimédia a 3., a Profi Média az 5. helyre ugrott;
- a könyv- és lapkiadók körében vezető Kossuth Könyvkiadó újabb 5 művel jelent meg;
- a közintézmények közül a KSH 2 új művel őrzi vezető helyét;

- a könyvtárak körében az OMIKK 4 új művel átvette a vezetést, de feliratkozott a listára az Iparművészeti és a Szépművészeti Múzeum, a Magyar Madártani Intézet és a Nemzeti Színház is 1-1 művel.

A kiadás évét tekintve a késedelmes bejelentésre vonatkozó sejtés megalapozott volt, ui. a 115 új tételből 50 mű 1999-ben készült, így az ebben az évben kiadott CD-ROM-ok száma 195-re ugrott; a 2000-ben készült művek közül 53 szerepel a bővülésben.

A sorozatok száma hárommal gazdagodott: Bagoly-doktor címen 4, Ezt fedezd fel! címen 4, Kérdezz-felelek címen 3 új mű jelent meg. Az egyes sorozatok tételszáma is bővült, így az Encyclopaedia Humana Hungarica, az Iroda és a Magyarország flórája és faunája c. sorozatokban jelent meg 1-1 új mű.

A Magyarországgal, illetve magyar témákkal foglalkozó új művek körében az irodalom, a kiemelkedő és világhírű tudósok, a régiók, a városok témakör 2-2 művel szerepel; a bélyegek, híres magyarok, színház-történet, táviratozás-történet és törvénytár témakörökben 1-1 mű jelent meg.

A diszkográfia a tárgyköri besorolás szempontjából jelentősen bővült, hiszen a 115 tétel több mint 90%-a lett besorolható valamelyik címszó alá; ennek eredményeként a természettudományok 27, a műszaki tudományok 7, a gazdaság- és társadalomtudományok 24, a szellemi tudományok 43 művel gazdagodtak.

A tantárgyi alkalmazhatóság szempontjából szintén jócskán gyarapodott a diszkográfia, így a 2000. június 30-ig közzétett 865 tétel tanúsága szerint az idegen nyelvi anyagok nélkül már 425 mű áll az oktatás rendelkezésére, mégpedig a következő tantárgyi megoszlásban:

- biológia 47, ezen belül növénytan 11, állattan 14, embertan 16, általában 6;
- ének-zene 18, ezen belül klasszikusok 4, modern irányzatok 8, népzene 1, általában 4;
- fizika 8;
- földrajz 66, ezen belül Magyarország 32, világ 26, egyéb 8;
- kémia 2;
- informatika 19;

- irodalom 38, ezen belül magyar 28, világ 6, általában 4;
- játék 13;
- magyar nyelvtan 13;
- mese 13;
- művészetek 34, ezen belül film- 17, foto- 5, ipar- 2, képző- 7, nép- 1, színház- 1, táncművészet 1;
- sport 1;
- számítástechnika 79, ezen belül eszköz 4, program 21, játék 11, egyéb 43;
- történelem 57, ezen belül magyar 44, világ 6, általában 7;
- tudomány- és technikatörténet 17.

Az idegen nyelvi anyagok száma 12-vel – 6-6 angol és német nyelvi tananyaggal, illetve szótárral – emelkedett.

Irodalom

- BÁNKESZI Katalin: Az Ablak-Zsiráftól az érettségi felkészítőig. = Könyv és Nevelés, 2. sz. 1999. p. 89–93.
- BERECZKY László–VAJDA Kornél: Könyvjellegű CD-ROM-ok – multimédia-világ a könyvtárakban? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 3. köt. 10. sz. 1994. p. 39–44.
- CD-könyvtár. Budapest, Kulturtrade, 1994.
- DOMBI Gábor: Robbanás a Gutenberg-galaxisban. = Népszabadság, 54. köt. 318. sz. 1996. p. 16.
- MARX Viktor: Magyar témák a CD-ROM adattárakban. = A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők III. szakmai találkozájának előadásai. Budapest, OSZK, 1996.
- MURÁNYI Péter: A CD-ROM változó arculata. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 44. köt. 2. sz. 1997. p. 70–77.
- PÉCSI Ferenc: Résen vannak – magyar multimédia-hírek. = HVG, 19. köt. 7. sz. 1997. p. 65–66.
- PERECZES Zsolt: A CD-ROM jövője – minden egy kis vacakon?! = Új Alaplap, 14. köt. 10. sz. 1996. p. 8.
- SÓS B. Péter: Növekvő CD-ROM piac. = Népszabadság, 58. köt. 9. sz. 2000. p. 12.
- TÓSZEGI Zsuzsanna: A magyar CD-ROM kiadás első éve. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 42. köt. 11–12. sz. 1995. p. 432–436.
- TÓSZEGI Zsuzsanna: Út a virtuális könyvtárig – egy szakma vívódásai. = Új Alaplap, 14. köt. 10. sz. 1996. p. 9–10.

Beérkezett: 2000. VI. 15-én.